

Demokrat Parti'nin Parçalanma Süreci (Ocak-Mayıs 1948)

The Disintegration Process Of Democrat Party (January-May 1948)

Alpaslan ÖZTÜRKÇİ *

Öz: Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılan milletvekilleri tarafından kurulan Demokrat Parti, tek parti yönetimi karştı geniş bir siyasal yelpazeyi bünyesinde topladı. Bir çoğunun tek ortak noktası Cumhuriyet Halk Partisi karştlığı olan bu kadar renkli bir siyasal yapılanmada parti içi çatışmaların ortaya çıkması beklenen bir durumdu. Nitekim 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinde uygulanan anti-demokratik usulleri ileri süren bir grup TBMM'nin meşruiyetini tartışmaya açarak parti içinde muhalefete başladı. Ocak 1948'de İstanbul İl Başkanı Kenan Öner'in partiden istifasına kadar bireysel ve klik düzeyde kalan muhalif cereyanlar bu tarihten sonra Meclis Grubu ve Genel İdare Kurulundaki taraftarlarıyla eşgüdüm halinde parti içi iktidarı ele geçirmeye çalıştı. Muhalifler, Demokrat Parti kurucularına karşı iktidar savaşını kaybettiler ancak çatışmanın en yoğun yaşandığı Ocak-Mayıs 1948 arasında partiyi parçaladılar. Demokrat Partiden ayrılanlar tarafından Millet Partisi ve Müstakil Demokratlar adıyla iki farklı siyasal yapı kuruldu. Bu çalışma üç temel amaç taşımaktadır: Birincisi Demokrat Parti içinde parti içi muhalefetin ortaya çıkış ve gelişim sürecinin irdelenmesidir. İkincisi partiyi parçalanmaya götüren Öner hizbi ile Menderes-Köprülü hizbi arasındaki iktidar çatışmasının niteliğinin tespit edilmesidir. Üçüncüsü parti içi muhalefetin siyasal başarısızlığının altında yatan sebeplerin ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmada önce ilgili literatür dokuman incelemesiyle analiz edildi. Ulaşılan bulgular tarih metodolojisiyle değerlendirildi ve yorumlanarak sonuçlara ulaşıldı.

Anahtar sözcükler: Demokrat Parti, İktidar Mücadelesi, Öner Hizbi, Menderes-Köprülü Hizbi

Abstract: Established by deputies who left the Republican People's Party, the Democratic Party encompassed a large political variety who were against the single party management. In such a colorful political structure, for many of whom the only common point was opposition to the Republican People's Party, it was expected that conflicts within the party would occur. Thus a group of deputies proposed the anti-democratic procedures implemented in the July 21st 1946 General Elections, started opposition within the party by bringing the legitimacy of the Turkish Grand National Assembly up for discussion. Until the resignation of the İstanbul province chairman, Kenan Öner in January, 1948, the opposition wing that remained individual and clique level tried to take power within the party in coordination with the supporters of the Assembly Group and the General Board of Directors, after that date. Opponents lost the power war against the founders of the Democratic Party, but they disintegrated the party between January and May 1948, when the conflict was most intense. Two different political structures, the Millet Party and the Independent Democrats, were founded by those who left the Democratic Party. This study has three main aims: The first is to examine the emergence and development of the intra-party opposition within the Democratic Party. The second is the determination of the quality of the power conflict between the Öner faction and the Menderes-Köprülü faction, which led the party to disintegration. The third is to reveal the underlying reasons for the political failure of the intra-party opposition.

Keywords: Democratic Party, Power Struggle, Öner Faction, Menderes-Köprülü, Faction

* Dr. Öğr. Ü., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü. Van. alpaslan6507@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2877-8415>

Bu çalışma Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalında Nisan 2019 tarihinde Doktora Tezi olarak kabul edilen "Demokrat Parti'de Parti İçi Muhalefet (1946-1950)" başlıklı çalışmadan üretilmiştir.

Giriş

Demokrat Parti, Türkiye'nin demokratikleşme tarihine damgasına vurmuş bir siyasal harekettir. Türkiye'de çoğulcu demokratik sistemin kurulmasında gösterdiği siyasal başarı ise partiyi Türk demokrasi tarihinde müstesna bir yere oturtan en önemli unsurlardandır. Literatürde çok partili sistemin kuruluş yıllarında (1946-1950) iktidar-muhalefet ilişkileri yoğun olarak işlenmekle beraber Demokrat Parti'nin iç politik yapısının tahliline yönelik bütünsel çalışmalar kısıtlıdır. Bu çalışmayla Demokrat Parti içinde iktidar mücadelesinin yoğunlaştığı Ocak-Mayıs 1948 aralığındaki yaklaşık 5 aylık kronoloji mikro düzeyde incelenmektedir. Bu kesitte parti içi çatışmanın siyasal zemini, hiziplerin parti içi iktidarı ele geçirmek amacıyla giriştikleri hamleler ve sonunda partinin parçalanması bütünsel bir yaklaşımla ele alınarak sınırlı literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Demokrat Parti'nin kuruluşundan sonra farklı siyasal, sosyo-ekonomik ve ideolojik kesimleri bünyesinde toplayabilmesi ülkeyi uzun süre tek parti iktidarıyla yönetmiş CHP karşısında iktidar alternatifi olarak görülmesiyle ilintilidir. Başka bir şekilde ifade edersek tek parti yönetimiyle çıkarları çatışan heteredoks bir kitle Demokrat Parti iktidarıyla çıkarları arasında sembiyotik (ortak-yaşamsal) ilişki görmekteydi. Muhalefet yıllarında Demokrat Parti kitesini, partiye bağlılığını tutarlı şekilde sürdürenler ve parti merkez yönetimiyle parti içi iktidar mücadelesine girişenler olarak ayırabiliriz. Birinci Grubun temsilcilerini, çıkarlarını batı-kapitalist sistemine eklemekte gören pre-kapitalist ticaret burjuvazisi, özellikle Toprak Mahsulleri Vergisiyle zarara uğrayan büyük toprak sahipleri, düşünce ve ifade özgürlüğü başta olmak üzere bireysel hak ve özgürlükler konusunda otoriter tek parti iktidarından çok çekmiş aydınlar, artan yolsuzluk ve rüşvet olayları ve parti patronajıyla yer yer kleptokrasiye dönüşen, hükümet-parti-memur görünümü CHP'den kurtulmak isteyen geniş halk kitleleri şeklinde sıralayabiliriz. İkinci grubun mensupları ise tek parti döneminde görevlerinden alınan ya da istedikleri yere gelemeyenlerden ve genç idealistlerden oluşmaktaydı. Bu grup mensupları, Demokrat Parti'yi parçalanmaya götüren sürecin aktörleri olmaları dolayısıyla konumuz bağlamında önem taşımaktadır. Bunlardan tek parti iktidarında istedikleri konumlara gelemeyen, konumlarını koruyamayan ya da kavgacı karakterleri sebebiyle Demokrat Parti'de yer alan isimlerin siyasal-bürokratik kariyerleri kısaca şöyleydi: Mareşal Fevzi Çakmak, milli mücadele kahramanı ve Atatürk Dönemi'nin değişmez genelkurmay başkanıydı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından genelkurmay başkanlığından alınmasını hiçbir zaman hazmedememiş, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun defalarca kendisini CHP'ye davet etmesini her defasında reddetmişti (Tahtakılıç 1989, 119; Akbaş 2008, 373; Öner 1948, 70). Kenan Öner, Eski Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanı'ydı ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ile girdiği komünistlik davasındaki mücadelecilik-kavgacı kişiliğiyle ön plana çıkmıştı. Sadık Aldoğan, Afyon bölge komutanıyken görevinden istifa ederek Demokrat Parti'den Afyon milletvekili seçilmişti.

İçişleri Bakanlığında çeşitli idari görevlerde bulunduktan sonra 1946 seçimlerinde Kütahya'dan milletvekili seçilen Ahmet Tahtakılıç, partinin Orta Anadolu ve Karadeniz teşkilatlanmasında büyük katkısı bulunan Osman Bölükbaşı, Eskişehir milletvekili Ahmet Oğuz gibi isimler ise partinin merkez yönetimiyle mücadeleye girişecek genç-idealist kanadını temsil etmekteydiler.

Partinin radikal kanadı olarak tanımlayabileceğimiz bu iki kesimin de ortak özelliği Demokrat Parti'nin iktidar partisine karşı sert politikalar geliştirmesinden yana olmalarıydı. Türkiye'de 1946-1948 konjonktürü düşünüldüğünde radikallerin, Demokrat Parti'nin varlığını sürdürebilmek için Cumhurbaşkanı İnönü ve CHP ile bir tür modus vivendi (geçici anlaşma) geliştirmek zorunda oldukları gerçeğini göz ardı ettikleri anlaşılmaktadır. Parti yönetimine karşı

muhalefet yılları boyunca hiçbir tutarlı ideolojik eleştiri getiremeyen radikallerin beklentisi retoriği yüksek söylemler ve propagandayla iktidar partisine karşı Demokrat Parti kitlelerini de tahrik eden yıpratıcı muhalefet yapılmasıydı. Bu noktada partinin kurucuları Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan liderliğindeki parti merkez yönetimiyle radikal grup arasındaki siyasal yaklaşım farkını kuramsal çerçevede tespit etmemizde Şükrü Hanioglu'nun "karşıtlık" ve "muhalefet" kavramları arasında yaptığı ayırım aydınlatıcı olacaktır. Hanioglu, "karşıtlık" kavramını iktidar sahiplerinin siyasetini engellemeye yönelik faaliyetlerde bulunan, hukuki çerçeveyi zorlamak da dahil daha marjinal yöntemleri öngören ve proje ya da siyaset üretme gereği duymayan kesimler için kullanır. "Muhalefet" kavramını ise iktidarla rekabete girerek onun yerine geçmek isteyen ve bu amacına ulaşabilmek için sistem içi araçları kullanan grupları tanımlamak için kullanır. Bu bağlamda İtilaf ve Hürriyet Fırkasının politika yapma biçimini muhalefete, İttihat Terakki'nin politika yöntemlerini ise karşıtlığa örnek olarak gösterir (Hanioglu 2014, 6). Demokrat Parti'de ikinci grubun sembol isimlerinden Mareşal'in Bayar'a İnönü Hükümetini "*bir alay askerle devirebileceğini*" (Çaylak 2007, 22) söylemesi partinin radikal kanadının "karşıtlık" temelli siyasal yaklaşımlarının birçok örneğinden sadece biridir. Buna karşılık kurucuların Hamdullah Suphi Tanrıöver'e söylediği şu sözlerin "muhalefet" kavramsallaştırmasına ne kadar uygun düştüğü açıktır. "*CHP'sini tek parti kalmakla itham ettik, şimdi biz onun yıkılmasıyla tek parti olarak kalacaksa mücadeleimizin meşru bir istinat noktası olduğunu iddia edebilir miyiz?*" (Tanrıöver 1948, 1-3).

Demokrat Parti'de "karşıtlık" ve "muhalefet" politik paradigmaları arasındaki çatışma 1946-1948 yılları arasında daha çok söylem düzeyinde kaldı ve Osman Bölükbaşı'nın partiden ayrılması dışında ciddi kopmalara yol açmadı. Ancak 1948 başlarında radikal kanadın, "karşıtlık" temelli siyaset anlayışının parti merkez yönetimi tarafından kabul edilmeyeceğinin iyice anlaşılması ve Demokrat Parti'nin ciddi bir iktidar alternatifi olarak ortaya çıkmasıyla parti içi iktidar savaşı şiddetlenecek ve parti parçalanacaktır.

Demokrat Parti'nin Parçalanmasının Siyasal Alt Yapısının Oluşum Süreci

Demokrat Parti'de ilk muhalif gruplaşmalar 21 Temmuz 1946 seçimleriyle başladı. İnsan Hakları Derneği'nin kuruluşu, Demokrat Parti Birinci Büyük Kongresi ve 12 Temmuz Beyannamesi'nin yayınlanmasıyla iyice belirginleşmeye başlayan parti içi muhalefet Demokrat Parti'yi parçalanmaya götürdü. Demokrat Parti de parti içi muhalefetin ortaya çıkışını ve gelişimini işaret eden bu sürecin irdelenmesi partinin parçalanma dinamiklerini ve parti içindeki hiziplerin niteliğinin anlaşılmasına zemin hazırlayacaktır.

Türkiye, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Büyük Kurultayı'ndaki (Mayıs-1946) konuşmasıyla seçim atmosferine girmeye başladı. İnönü konuşmasında, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetini sorgulayan tartışmaları, uluslararası konjonktürü ve muhalefet partisinin seçime hazır olduğu gerekçelerini öne sürerek 1947 yılında yapılacak seçimlerin öne alınacağını ifade etti (*Ulus*, 11 Mayıs 1946). Ancak İnönü'nün öne sürdüğü politik argümanlara karşın asıl amacın yeni teşkilatlanmaya başlayan Demokrat Parti'yi baskın seçimle yenmek olduğu açıktı. Demokrat Parti'nin itirazlarına rağmen TBMM Haziran ayında genel seçimlerin 21 Temmuz 1946'da yapılmasına 2 muhalif oya karşı 385 oyla karar verdi (*Yeni Sabah*, 14 Haziran 1946; *Ulus*, 3 Temmuz 1946). Meclisin kararı karşısında parti içinde yaşanan yoğun tartışmalardan sonra Demokrat Parti, 10 Temmuz'da yayınladığı beyannameyle seçime gireceğini kamuoyuna duyurdu (*Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1946).

21 Temmuz Genel Seçimleri baskın bir seçim olmasının yanında seçimlerde uygulanan baskıcı yöntemler ve seçim hileleriyle Türk siyasal tarihinde günümüze kadar eşine bir daha rastlanmayacak şaibelerle sona erdi. Seçim açık oy, gizli tasnif yöntemiyle idarenin denetiminde yapılmış ve seçim sonrasında tutanakların yakılmasına müsaade edilmişti. 1946 seçimlerinde

alınan sonuçlara göre 390 CHP, 65 DP ve 7 bağımsız milletvekili adayı meclise girdi (Ahmad 2010, 38). 1946 Genel Seçimleri'nin anti-demokratik usullerle yapılması bu seçimlerle oluşan TBMM'yi tartışmalı hale getirdi.

Tartışmaların en yoğun yaşandığı yerlerden biri de Demokrat Parti'ydi. Parti içinden bir klik Demokrat Parti'nin meclisten çekilmesi gerektiğini iddia etmekteydi. Bunların önde gelen isimleri İstanbul'da Genel Başkan Bayar'dan fazla oy alarak Demokrat Parti listelerinden milletvekili seçilen Mareşal Fevzi Çakmak, Demokrat Parti'nin İstanbul İl Başkanı Kenan Öner ve Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan'dı. Sadık Aldoğan seçimlerin hakiminin de idarecisinin de yedi emin de CHP olduğunu ileri sürerek bu siyasal tablodan Milli Şef'i sorumlu tutarken Mareşal, İnönü Hükümeti'nin askeri darbeye devrilmesinden söz ediyordu (*Yeni Sabah*, 19 Şubat 1948; Aldoğan 1947, 47; Çaylak 2007, 22). 21 Temmuz seçimlerinin Demokrat Parti'de asıl öne çıkardığı aktör ise seçim sürecinde etkileyici performansı ile İstanbul İl Başkanı Kenan Öner'di. Öner seçimlerde İstanbul parti teşkilatından kimsenin milletvekili adayı olmasına izin vermediği gibi İstanbul basınını da kullanarak iktidara karşı cesur bir kampanya yürüttü ve seçim günü İstanbul Valisi Lütfi Kırdar üzerinde kurduğu baskıyla partiye 18 milletvekili kazandırdı. Öner'in bu çabalarının etkisiyle CHP İstanbul'da ancak 5 milletvekili kazanabildi (*Kudret*, 9 Mart 1949; Nutku 1979, 24-25). 1946 genel seçimlerinin Demokrat Parti'nin parçalanma sürecinde iki önemli sonucu oldu. Birincisi 1946 genel seçimleri parti içinde ilk defa muhalif kıpırdanmalara yol açtığı gibi günümüzde de halen popülerliğini koruyan "Sine-i Millete Avdet" sloganını dillerine dolayan muhaliflere meşruiyet oluşturan siyasal bir argümana dönüştü. İkincisi seçimlerden sonra parti merkez yönetiminin radikal kanadın dillendirdiği meclisten çekilme fikrini reddetmesi üzerine bu grup yeni ittifak arayışlarına girdiler ve dönemin solcularıyla beraber hareket etmeye başladılar.

18 Ekim 1946 yılında başta Demokrat Parti kurucularının da dirsek temasında bulunduğu dönemin sol kesiminin önde gelen isimleri Zekeriya-Sabiha Sertel, Cami Baykut, Sadrettin Celal ve Esad Adil'in katılımıyla Öner'in Karaköy Palastaki yazıhanesinde İnsan Hakları Derneğinin kurulması (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10/79.524.18.2. 4 Haziran 1945; Aydın 2014, 271; Tınal 2000, 118-119). Demokrat Parti'de 21 Temmuz 1946 seçimlerinden sonraki ikinci kırılmayı yarattı. Derneğin kuruluş süreci Cami Baykut ve Zekeriya Sertel'in Mareşal'e yazdıkları meclisin gayri meşru olduğu ve Demokrat Parti'nin meclisten çekilmesi gerektiği düşüncelerine yer verdikleri mektupla başlar. Baykut ve Sertel'in yaklaşımına göre "*Çankaya eteklerine kadar gelmiş ihtilal*" CHP'nin oyuncuğu haline gelen ve "*millete ihanet*" eden kurucular tarafından engellenmişti (Ağaoğlu 1972, 71; Ağaoğlu, 2011a, 46; *Tanin*, 6 Şubat 1947). Mektup Tevfik Rüştü Aras tarafından Mareşale ulaştırıldı ve Mareşal'in "*sönmez muhabbet hisleriyle*" kabul edildi (*Tanin*, 5 Şubat 1947). Derneğin ilk toplantısında Mareşal Çakmak başkan, Yusuf Kemal Tengirşenk'te genel sekreter seçildi. Toplantıyı basan üniversite talebelerinden Bekir Berk'in "*kızıl ideoloji sahipleriyle ismi etrafında hürmet yaratmış*" Mareşal'in bir arada bulunamayacağı şeklindeki sözlerinin basında çıkması konuyu kamuoyunun gündemine getirdi. Bunun üzerine Demokrat Parti yönetimi de harekete geçerek derneğin kurucuları arasında yer alan Öner ve Aldoğan'ın dernekten ayrılmalarını istedi ve bu isimler dernekle hiçbir ilgilerinin bulunmadığını açıklamak zorunda kaldı (Tınal 2000, 120). İnsan Hakları Derneği'nin merkezinde yer aldığı tartışmaların Demokrat Parti'nin parçalanmasına giden süreçteki rolü Mareşal Fevzi Çakmak ile kurucular arasındaki bağları zayıflatmasından kaynaklanmaktadır. Zira bu süreçte Mareşal, Demokrat Parti kurucularını ihanetle suçlayan solcuları anlayışla karşıladı. Kurucular da iktidar tarafından TBMM'de bu olay dolayısıyla Mareşal'in komünistlikle suçlanmasına sessiz kaldı (*Kudret*, 24 Mayıs 1949; Akbaş 2008, 388). Bu çatışmadan politik kazançlı çıkan ise iktidar partisi oldu. Çünkü iktidar İnönü'nün tarihsel kişiliği karşısında Milli Mücadelenin bir başka kahramanı

olarak denge unsuru olabilecek Mareşal kartını muhalefetin elinden aldığı gibi Mareşal'i parti içi muhalefetin koruyucusu haline getirmiş oluyordu.

Demokrat Parti'nin parçalanmasına giden sürecin zemininin oluşturan üçüncü kırılma 7-11 Ocak 1947 tarihleri arasında yapılan Demokrat Parti Birinci Büyük Kongresiyle ortaya çıktı. Muhalif unsurlar, kongre başkanlığı seçimlerinde kurucuların adayı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu karşısında Kenan Öneri desteklediler ve seçimleri kazanmasını sağladılar. Kongrede seçim kanununun değiştirilmesi, anayasaya uymayan kanunların kaldırılması ve devlet başkanlığıyla parti başkanlığının ayrılması gibi en önemli konuların görüşüldüğü Ana Davalar Komisyonu'ndan Hürriyet Misakının çıkmasında etkili oldular (BCA, 30.10/65.406.16, 4. 7 Ocak 1947). Milletvekili adaylarının belirlenmesinde tam salahiyyet isteyen Genel İdare Kurulunun bu talebini reddederek bu yetkinin %80 oranında yerel teşkilatlara devrini sağladılar. Genel İdare Kurulunun üye sayısını 9 olarak belirlemek isteyen kuruculara karşı bu sayının 15 olarak çıkmasını da sağladılar. (Çaylak 2010, 56-57). Bu gelişmeler sonunda parti içi iki büyük hizip şekillendi. Bunlardan biri Menderes-Köprülü hizbi diğeri Öner hizbidir. Demokrat Parti'yi parçalanmaya götürecek nihai hesaplaşma da bu iki hizip arasında gerçekleşecektir. Menderes Köprülü grubu parti içi iktidarı temsil ederken Öner grubu parti içi muhalefeti temsil etmekteydi.

Demokrat Parti'nin parçalanmasının zemini oluşturan gelişmelerden biride 12 Temmuz Beyanamesi'nin yayınlamasıdır. Partinin radikal kanadı, beyannameye, Cumhurbaşkanı İnönü'nün kendisine partiler üstü bir konum biçtiği ve kendini Demokrat Parti'nin de hakimi konumuna getirdiği gerekçeleriyle sert eleştiriler yönelttiler (Bölükbaşı 1949, 5). Muhalif unsurlar, Demokrat Partinin parçalanma sürecinde bıkmadan usanmadan bu argümanı kullanmaya devam ettiler. 12 Temmuz Beyanamesinin Demokrat Parti'nin parçalanma sürecinde başka bir kritik özelliği de partinin en önemli figürlerinden Osman Bölükbaşı'nın partiden ihracıyla sonuçlanan süreçte son kritik aşamayı oluşturmasıdır.

Nancy Üniversitesinden matematik diplomalı Osman Bölükbaşı, Kandilli Rasathanesi Müdürü Fatih Gökşen'in asistanı olur. Hocası tarafından "*ağız iyi laf yapar, Orta Anadolu'yu çok iyi bilir*" sözleriyle Köprülü'ye önerilen Bölükbaşı, Demokrat Parti saflarında yerini alır. Bölükbaşı, 500 lira maaş karşılığında partinin ilk müfettişi olur ve 28 yıllık firtınalı siyaset hayatı başlar (Artvinli 2007, 23; Alçora 2015, 324).

Şerif Mardin, Demokrat Parti'nin kuruluşunun "demokrat çevre" ve "bürokrat merkez" arasındaki çatışmanın bir sonucu olduğunu ileri sürer. Metin Heper de bu çatışmada merkezin aktörlerini "devlet seçkinleri" çevrenin aktörlerini ise "siyasal seçkinler" olarak tanımlar (Mardin 2013, 62-63; Heper 2011, 113). İşte Bölükbaşı siyasal seçkinler için model kabul edilebilecek bir örnektir. Halka kolaylıkla dokunabiliyor, duygudaşlık kurabiliyordu. Bu özelliğiyle Demokrat Parti'nin özellikle Orta Anadolu ve Karadeniz teşkilatlanmalarının başaktörü oldu. Gözü kara bir siyasetçi olan Bölükbaşı, kendi ifadesiyle partide "*şövalye ruhunu ikame*" etmeye çalmaktaydı (Ağaoğlu 2013, 445-447; Çaylak 2010, 71-72). Bu anlayışla iktidara karşı yaptığı sert konuşmalar sonucu birkaç defa tutuklandı. (Artvinli 2007, 26; Bölükbaşı 1949, 6). Ancak bütün bunlara rağmen iktidara karşı "muhalefetten" çok "karşıtlığı" işaret eden sert üslupla yaptığı eleştirilerden geri durmadı. Buradan hareketle Bölükbaşını Demokrat Parti'nin cefasını çekmiş tam bir "1946 demokrati" olarak tanımlanabilir.

Bölükbaşı'nın, Demokrat Parti'den ayrılması Ocak-1947- Ekim 1947 tarihleri arasında kapsayan bir kesitte ve sancılı bir süreç sonunda gerçekleşti. Bölükbaşı ile Demokrat Parti arasındaki ilk kırılma 1946 Genel Seçimleriyle yaşandı. Demokrat Parti, Bölükbaşı'nın memleketi Kırşehir'de seçime girmedeği için Bölükbaşı Yozgat'tan milletvekili adayını oldu fakat kazanamadı. Partiden kopma sürecindeki ikinci büyük kırılma ise Birinci Kongrede çok istediği Genel

İdare Kuruluna seçilememesidir. Bölükbaşı bu durumu kurucuların komplosuna bağlamış ve bunu hiçbir zaman sindirememiştir. Öte yandan Bölükbaşının kongre başkanlık seçiminde Kenan Öner'i desteklemesi, kongre sırasındaki konuşmaları ve delegelerle yüz yüze görüşmelerde kurucularla ilgili “*ne de olsa hamurları tek parti yönetiminde yoğrulmuş*” türü söylemleri Menderes-Köprülü hizbini harekete geçirdi. Kongreden sonra Köprülü, “*müfrit ve mübalağalı*” olarak tanımladığı ve Bölükbaşı'nın da içinde bulunduğu radikal unsurları hedef alan sert bir yazı yazdı (Ağaoğlu 2011b, 48; Çaylak 2010, 68). Bunun üzerine Bölükbaşı, 21 Ocak 1947 tarihinde Genel Başkan Bayar'a gönderdiği mektupla DP müfettişlik görevinden istifa etti. Bu istifa Demokrat Parti Genel İdare Kurulu tarafından kabul edilmedi. Bölükbaşı, derhal Bayar tarafından teşkilatları teftiş ve mitingler için Antep'e gönderildi. Ancak buradaki konuşmalarının parti mensuplarında merkez yönetimi aleyhine menfi etki yaptığı şayiaları üzerine 18 Haziran 1947 tarihli Genel İdare Kurulu kararıyla bir ay izinli sayıldı (Ağaoğlu 2013, 448; Çaylak 2010, 68-69).

Bölükbaşı'nın Demokrat Parti'den ayrılmasında son ve kritik aşama ise 12 Temmuz Beyannamesi sonrasında partideki gergin siyasal iklimdir. 12 Temmuz Beyannamesi'nden sonra Osman Bölükbaşı'nın da aralarında bulunduğu partinin radikal kanadı “muvazaa iddialarını” dillerine dolayarak parti yönetimine karşı yoğun bir propagandaya başladı. Demokrat Parti içindeki radikallerin gözünde parti kurucularıyla İnönü arasında danışıklı bir dövüş söz konusuydu ve parti İnönü'ye teslim edilmişti. 12 Temmuz Beyannamesi'ni görüşmek üzere toplanan “Küçük İstisari Kongre'de” konuşma fırsatı bulamayan Bölükbaşı, muvazaa iddialarını milletvekillerine, gazetecilere, DP teşkilatlarından da gördüğü herkese açıkça söylemeye başladı. Genel merkeze gönderdiği mektupla da ikinci kez parti müfettişliğinden istifa etti. Mektupta “*Kurucuların CHP'deki otoriter zihniyeti Demokrat Partiye taşıdıkları*” ve partide entrikacıların sözleriyle hareket eden ve kendisine söz hakkı vermeyen parti yönetiminin de bu kişiler kadar sorumlu olduğunu iddia etmekteydi (Ağaoğlu 2013, 445-447; Çaylak 2010, 71-72).

Bölükbaşı'nın istifasına Bayar “*Baba evladız birbirimizden ayrılmayız. Bu davayı beraber yürüteceğiz istifanızı kabul etmiyorum.*” sözleriyle tepki göstererek yine kabul etmedi (Bölükbaşı 1949, 2). Bayar'ın kendisini kaybetmeme adına giriştiği hareketlerin Bölükbaşı tarafından yanlış yorumlandığı söylenebilir. Zira Bölükbaşı, bundan sonra partinin üst yönetimine yönelik daha sert eleştiriler yöneltmeye başlamıştır. Bunlardan bazıları Bayar'ın 12 Temmuz Beyannamesi'yle İnönü'nün etkisinde kaldığı parti içindeki muhalif unsurların başlarının İnönü'ye sunulduğu yönündeydi (BCA, 030.10/65.406.1,1. 23 Temmuz 1947); BCA, 30.01/65.406.16, 4. 07 Ocak 1947). Bu eleştiriler üzerine Bayar Kırşehir gezisine Bölükbaşı'nı dâhil etmeyince Bölükbaşı da bu davranışı “*kendisini anayurdunda dahi küçük göstermek isteyen tek parti zihniyetinin delili*” sayarak Demokrat Partiden istifa etti (Ağaoğlu 2011b, 51).

Demokrat Parti'nin Parçalanma Süreci (Ocak-Mayıs 1948)

Demokrat Parti'nin kuruluşundan 1948 yılının Ocak ayına kadar geçen yaklaşık 2 yıllık zaman kesitinde partiyi parçalanmaya götürecek sürecin dinamikleri oluşmuştu. Partideki iki büyük hizip belirginleşmeye başlamış ve kısmen örtük de olsa parti içi iktidar mücadelesi başlamıştı. 1948 başlarında İstanbul İl Başkanı Kenan Öner'in partiden istifası ve CHP tarafından meclis gündemine getirilen milletvekili maaşlarına zam yapılması hakkındaki kanun teklifi Demokrat Parti'de büyük bir iç buhrana dönüştü. Partideki iktidar savaşının daha sertleşmesine yol açtı ve partinin parçalanma sürecini hızlandırdı.

Kenan Öner'in İstifası

14 Şubat 1946 tarihinde İstanbul İl Teşkilatını kurarak Demokrat Parti İstanbul İl Başkanlığı görevine başlayan Öner'in, Demokrat Parti'den kopma süreci göreve başladıktan birkaç gün

sonra Tasvir gazetesine verdiği röportajda yer alan “yobaz ve derviş tahakkümünün yenilmesine meydan bırakmamak kaydı mutlakı ile halkın dini tedrisatına yol açmak.” ifadeleriyle başlar (Öner 1948, 13; Nutku 1979, 14). Öner'in bu sözleri iktidar çevrelerinde irtica rüzgârlarının esmesine yetti ve Demokrat Parti yönetimi iktidarı yumuşatmak için hemen Öner'in sözlerini düzeltmesi için Köprülü'yü İstanbul'a gönderdi. İstanbul'da Köprülü gözetiminde yapılan basın toplantısında Öner sözlerini “halkın dini tedrisatına yol açmak demedim halkın dini hissiyatını rencide etmemek dedim” şeklinde tevîl etti (Öner 1948, 13; Nutku 1979, 14). Kavgacı ve gururlu bir yapıya sahip Öner, genel merkez tarafından Köprülü vasıtasıyla fena halde hırpalanmıştı. Bu tablo olanların Menderes-Köprülü hizbi tarafından planlı bir şekilde yürütüldüğü izlenimi vermektedir. Zira kendilerine parti içinde muhalefet oluşturacak en önemli güç merkezi olarak Kenan Öner liderliğindeki İstanbul teşkilatının öne çıkabileceğini gören Köprülü-Menderes hizbi, ikinci bir hamle daha yaparak Menderes'e yakın Mükerrerem Sarol ve Köprülü'nün oğlu Orhan Köprülü'yü İstanbul'da görevlendirdiler. Öner üzerinde tahakküm girişimi olarak değerlendirdiği bu son girişim karşısında 27 Aralık 1947 tarihinde Genel Başkan Bayar'a yazdığı mektupla il başkanlığından istifa etti (*Yeni Sabah*, 12 Şubat 1948). Böylece Demokrat Parti'yi parçalanmaya götürecek sürecin fitili ateşlenmiş oldu.

Kenan Öner'in il başkanlığından istifa mektubunun bir bölümü şöyledir:

Sayın Kurucu Fuat Beyefendinin çocuğunda beliren acayıplığı desteklemek için İstanbul'u şereflendirmesinden beri bozulan bu ahengin iadesi için, şikâyet bile etmeden, uğraşıp durduğum halde, bu muhterem Kurucunun infialini ortadan kaldırmak imkansızlığını göre göre şaşkın bir hale gelmişken, müşarünileyhinin, yine kongre devresinin yaklaşmasından istifadeye kalkarak, aynı faaliyeti tekrarlamaya kalkması yetmiyormuş gibi, bir de ortaya ya o, ya ben meselesini öğrenmiş bulunuyorum.

Bütün bu telkinlerin sahibi olan bu acayip Kurucunun son günlerindeki faaliyeti ihanete yaklaştığı ve şımartılmış bir çocuk gibi, parti üzerinde hâkimiyet ve imtiyazı mazharı himaye ve takdir oldukça, gayenin tahakkuku ümidini kırıp parçaladığı, bilhassa son günlerde efendisini (İnönüyü kast ediyor) sevindirebilmek için faziletli insanları müteessir ederek uzaklaştırmak siyasetinin alıp yürümesi ve hatta parti içinde zümre tahakkümünün baş göstererek, her hareketin bu zihniyet tesiri altında kalması, ivazsız ve ihtirassız çalışanlar üzerinde kalp kırıcı ve ümit ezici bir tesir yapacağından şüphe eden bile bulunmadı.

Bir seneden beri Demokrat Parti, Kurucuların elinden çıkarak millete mal edilmiş bulunduğu halde, modası geçen bu vasfı siper gibi kullanmaların zihniyet ve faaliyetleri, parti mensuplarını kalem hürriyetinden de mahrum edecek surette yeni tecellilere makes olması ve partinin kendine umumi bir hattı hareket yerine, günlük vakialara göre daima değişen birbirine benzemez düşünceler tatbik etmekle de kalmayarak, üç ayda bir olsun parti teşkilatına direktif bile vermeden pek indi ölçülerle mensupları müfrit ve mutedil gibi ikiye ayrıldıktan sonra Halk Partisi kadar Demokrat Parti'nin de efendisi haline getirilen İnönü'yü memnun edebilmek için, bu hayali müfritlerin tekfir, tevhîh ve partiden uzaklaştırma gibi muamelelere layık görülmesi yetmiyormuş gibi, faraza fuzuli bir salahiyetle hesaba davet olunan Aldoğan hakkında Kurulumuzda yapılan incelemenin, kimsenin malumatı olmadan yine Kurucu profesör tarafından Nihat Erim'e müjdelenerek ilk önce Ulus gazetesıyla aleme ilan edilmesi gibi hareketlerin de samimiyetine veya tesadüfe hamiline imkan kalmamış bulunuyor (Cumhuriyet, 12 Şubat 1948).

Tam bir “karşıtlık” örneği olarak nitelenebilecek mektupta öne çıkan başlıca iki nokta, Köprülü

ile Öner arasındaki kişisel husumet ve muhalefet yıllarının klasiği olan muvazaa iddialarıdır. Dikkatli bir üslupla yazılan mektupta Öner, Fuat Köprülü ve oğlu Orhan'ı açıkça hedef alırken Menderes Köprülü ikilisinin başına diktikleri diğer isim Mükerrerem Sarol'dan hiç söz etmemektedir. Anlaşılan Öner, hedefini genişletmek istememektedir. Çünkü Sarol'un Menderes adına hareket ettiğini parti içinde herkes gibi Öner de bilmekteydi. Mektupta muvazaa iddiaları ise o dönem parti içinde yoğun olarak tartışılan, parti sınırlarının Köprülü tarafından Nihat Erim kanalıyla İnönü'ye aktarıldığı ve İnönü'nün Demokrat Parti'nin de efendisi haline getirildiği isnatlarına dayanır (Saçlıoğlu 1990, 25; Ağaoğlu 2013, 530).

Kenan Öner'in mektubunda düşünsel ya da ideolojik bağlamda hiçbir eleştiriye yer verilmiş olması da dikkat çekilmesi gereken bir noktadır. Zaten Demokrat Parti'nin muhalefet yılları boyunca da parti içi iktidar mücadelesinde siyasal çatışmanın taraflarını oluşturan Menderes-Köprülü hizbi ve Öner hizbi arasında tutarlı bir ideolojik eleştiriye rastlanmayacak parti şahsiyat kavgalarıyla parçalanmaya gidecektir.

Öner'in il başkanlığından istifası genel merkez tarafından yaklaşık 10 gün gizli tutulduktan sonra Demokrat Parti Genel İdare Kurulunun 7 Ocak 1948 tarihli toplantısından sonra kamuoyuna duyuruldu (*Yeni Sabah*, 7 Ocak 1948). Yaşanan gecikmenin sebebi İstanbul teşkilatı başta olmak üzere parti teşkilatlarının genel merkez üzerinde kurdukları baskıdır. Bu bağlamda Üsküdar, Beyoğlu, Beşiktaş, Eyüp, Bakırköy, Adalar, Kadıköy ve Sarıyer ilçe başkanları Öner'e çektikleri telgrafta "*sizi hayat ve mukadderatını kurucularından bulduğunuz partimize vakf etmiş bir arkadaş olarak tanıdığımız için istifa hakkındaki kararınızı salahiyetiniz harici telaki ediyoruz. Kararınızı yetkili İl kongresinin taktirine bırakmanızı en derin sevgilerimizle rica ederiz*" ifadeleriyle istifasının önüne geçmeye çalışıyorlardı. (*Yeni Sabah*, 8 Ocak 1948). DP Beşiktaş ilçe başkanı Misbah Münib Uras ise parti genel merkezine gönderdiği telgrafta "*partimizin inkişafında yüksek kabiliyetiyle temayüz etmiş ve bütün delegelerin sevgisini kazanmış başkanın istifasının kabul edilmemesi*" gerektiğini iletliyordu (*Tasvir*, 7 Ocak 1948).

Genel Başkan Celal Bayar'ın Öner'in istifasının partide yaratacağı bölünmeyi gördüğü anlaşılmaktadır. Bu sebeple Bayar, bir yandan Enis Akeygen ve Emin Sazak'ı, Öner'i istifadan vazgeçirmek için İstanbul'a gönderirken, diğer yandan parti teşkilatlarına gönderdiği telgraflarda Öner'in istifasının kabul edilmediğini isterse bunu geri alabileceğini ifade etmekteydi (*Kudret*, 9 Ocak 1948). Ancak Öner istifa sebeplerinin ortadan kalkmadığı ve istifayı memleket için faydalı gördüğünü ifade ederek istifasını geri almaya yanaşmadı (*Yeni Sabah*, 29 Ocak 1948; Nutku 1979, 77). Aksine 16 Ocak 1948 tarihinde yazdığı partinin 4-5 kişinin otoriter anlayışıyla yönetildiği ve İnönü'nün DP'nin efendisi haline getirildiği iddialarına yer verdiği polemik yüklü mektupla da partiden de istifa etti (Goloğlu 2013, 293). Böylece Demokrat Parti'nin muhalefet yıllarında parçalanmasına giden yolda en önemli adım atılmış oldu. İl başkanı seçildiğinden beri Öner üzerinde İstanbul Müfettişi Harun İlmen, Orhan Köprülü ve Mükerrerem Sarol ile büyük baskı kuran ve onun bağımsız çalışma alışkanlığını ve kavgacı karakterini sürekli provake eden Köprülü-Menderes ikilisi sonunda amaçlarına ulaşmış oldu.

Maaş Zamları Meselesi

Demokrat Parti'nin parçalanma sürecinde Öner'in istifasından sonra ikinci kritik noktayı milletvekili maaşlarına zam yapılması tartışmaları oluşturur. Bu konu parti içinde radikal ve ılımlı kanat arasında devam eden çatışmanın şiddetini artırdığı gibi mücadeleyi daha doğrudan yapılabilecek hale getirdi ve partinin parçalanma sürecini hızlandırdı.

Maaş zamları 1947 sonu ve 1948 yılının ilk aylarında ülke siyasal gündeminde olduğu gibi Demokrat Parti içinde de tartışılmaktaydı. İlk defa 12 Temmuz Beyanamesi sonrasında Cumhurbaşkanı İnönü'nün doğu gezisine katılan Demokrat Parti milletvekili Nuri Özsan

vasıtasıyla Demokrat Parti'ye iletilen milletvekili maaşlarına zam yapılması görüşü 1947 sonunda TBMM gündemine getirildi. Buna göre milletvekillerinin maaşlarına 1/3 oranında zam öngörülüyordu (Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMMTD), Devre 8, Cilt 8, Birleşim 20, 160, 22 Aralık 1947). Açıkça İnönü'nün siyasal hamlesi olan milletvekili maaşlarının artırılmasıyla amaçlanan siyasal hedef, halkta bulduğu destekle teşkilatlanmaya ve iktidar seçeneği olarak ortaya çıkmaya başlayan muhalefet partisinin halk nezdindeki prestijini azaltmak ve muhalefetin özellikle ekonomik konularda iktidar partisine yönelttiği sert eleştirilerin önüne geçmektir. Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı sonrası işaret eden zor ekonomik şartlarda halkın yaşadığı sıkıntıları maaş zammı almış bir vekilin dile getirmesinin ahlaki zorluğu açıktır. İnönü'nün söz konusu rasyonel planının ilk başta Demokrat Parti yöneticileri tarafından öngörülemeyenliği anlaşılmaktadır. Zira maaşların ve yollukların artırılması için verilen teklifte Demokrat Parti milletvekilleri, Fikri Apaydın ve Haydar Alan'ın da imzaları bulunmaktaydı. Ancak parti yöneticileri başarılı bir manevrayla teklif meclis gündemine geldiğinde muhalif bir tavır sergilediler. Parti adına söz alan Osman Nuri Koni ve Necati Erdem, bütçeye yapılacak herhangi bir eklentiye kabul etmeyeceklerini ve maaş zamları oylamasında hayır anlamına gelen kırmızı oy vereceklerini ifade ettiler. Ancak Demokrat Parti'nin bu tavrına rağmen, teklif Meclis'te 66 ret oyuna karşı 227 kabul oyuyla yasalaştı (TBMMTD, Devre 8, Cilt 8, Birleşim 20, 160-191, 22 Aralık 1947).

Kanun teklifine Demokrat Parti'den sadece Kemal Silivri'nin evet oyu vermesine rağmen 1948 başında konu Demokrat Parti içinde büyük çalkalanmalara sebep oldu. Çünkü kanun teklifine evet oyu verilmesine yönelik Demokrat Parti kurucularının bazı telkinleri olduğu iddiaları partide tartışma yarattı. Bu iddiaların sahiplerinden Kemal Silivri, 1948 İstanbul Kongresi'nde yaptığı konuşmada, Köprülü'nün "*Biz kırmızı oy verelim, aleyhte konuşmayalım nasıl olsa ekseriyet CHP'de bizde paraları alırız*" dediğini ifade etti (*Yeni Sabah*, 19 Ocak 1948). Benzer şekilde konunun meclis görüşmelerinde partinin sözcülerinden Osman Nuri Köni'de Bayar ve Köprülü'nün kendisini "*maaş zamlarına karşı meclis kürsüsünde yüzeysel muhalefet yapması fazla ileri gitmemesi*" konusunda uyardığını ileri sürmekteydi (*Yeni Sabah*, 26 Şubat 1948). Kenan Öner'in istifasıyla sarsılan Demokrat Parti'de şimdi de parti içi muhalefetin söz konusu iddiaları karşısında durumları iyice sarsılan parti kurucuları, bu badireyi atlatacak için iki ayaklı bir strateji geliştirdiler. Bir yandan parti içi muhalefetin suçlamalarını şiddetle reddettiler. Bu bağlamda Köprülü zamlara sonuna kadar karşı olduğunu bunu da en iyi milletvekillerinin bildiğini, üstelik CHP'li Şemsettin Günaltay'a da bu teklifin kendi partilerine zarar vereceğini söylediğini açıkladı (*Cumhuriyet*, 20 Ocak 1948). Diğer yandan zamlı maaşlarını almış olan milletvekillerinin maaş farklarını Celal Bayar'a teslim etmeleri istendi. Maaş farklarının ne yapılacağına ise daha sonra karar verilecekti (*Akşam*, 8 Şubat 1948). Bu rasyonel hamlelerle Demokrat Parti yönetimi seçimlerde ağır bir maliyete yol açabilecek badireden sıyrılmış oldu.

Kurucuların bu yaklaşımına karşı parti içi muhalefetin önde gelen isimleri ayak diremeye başladı. Mareşal maaş zamlarını verem cemiyyetine bırakırken partiden ilk ihraç edilecek isimlerden olan Muğla milletvekili Mithat Sakaroğlu zam farkını Muğla teşkilatına harcadığını ifade etmekteydi. Sadık Aldoğan ise "*Ben bu işlerde kimseden emir ve akıl alabilecek yapıda değilim onlar ne yaparlarsa yapsınlar ben zamları Kızılay'a ve Verem Savaş Derneğine vereceğim*" açıklamasını yaptı (*Kudret*, 8 Ocak 1948; *Yeni Sabah* 18 Şubat 1948; *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1948). Muhalif milletvekillerinin bu yaklaşımı bağlamında iki çıkarsama yapılabilir. Birincisi, parti içi muhalefeti oluşturdukları artık açıkça belli olan hizip parti disiplinine uymamaktadır. Gazeteci Selim Ragıp Emeç'in şu sözleri aynı noktaya işaret etmektedir: "*Bir parti, sanki her isteyen istediğini yapabileceği bir yaran ve akran topluluğu imiş gibi, bir diğeri de hiç kimseden hiçbir suretle talimat ve nasihat almaya ihtiyacı bulunmadığını pervasızca beyan*

edebilmektedir” (Emeç 1948, 1). İkincisi, Parti içi muhalefetin bu politikası büyük bir siyasal körlüktü. Maaş zamları alt-orta sınıfların halen büyük geçim sıkıntısı yaşadığı bir ekonomik konjonktürde yapılmıştı. Dolayısıyla kamuoyunda ciddi bir tepkiye yol açacak nitelikteydi. Üstelik mecliste hayır oyu verilmesine rağmen bu parayı iade etmeme ciddi bir ahlaki sorun teşkil etmekteydi. Nitekim parti içi muhalefetin politik öngörüsüzlüğüne değerlendiren Genel Başkan Celal Bayar, harekete geçerek 14 Şubat 1948 tarihinde milletvekillerinden 19’unun halen yollukları partiye vermediklerini kamuoyuna duyurdu (*Cumhuriyet*, 15 Şubat 1948; *Tasvir*, 15 Şubat 1948). Bayar’ın bu açıklamasıyla maaş zamları meselesi, kuruculara oldukça münbit bir siyasal alan sunduğu gibi partiden gerçekleştirecekleri ihraçlar konusunda büyük bir siyasal meşruiyet sağlayacak siyasal araca dönüştü.

Demokrat Parti’den İhraçlar ve Müstakil Demokratlar Grubu’nun Kuruluşu:

Demokrat Parti’de 1948 yılının Ocak ayı Kenan Öner’in partiden ayrılma süreci ve milletvekili maaş zamlarının sıcak noktalarını oluşturduğu yoğun tartışmalarla geçti. Şubat ayında ise parti içindeki güç merkezleri net olarak belirginleşmişti. Bunlardan ilki, tarihsel şahsiyetinin yanında Demokrat Parti’nin kuruluşundan itibaren gösterdiği başarılı liderlikle Genel Başkan Celal Bayardı. İkincisi, asıl ağırlığını parti yönetiminde büyük kongreden sonra en etkili organ olan Genel İdare Kurulu ve en üst disiplin kurulu Merkez Haysiyet Divanı üzerindeki etkisinden alan Menderes-Köprülü hizbi idi. Parti içinde son önemli güç merkezini ise Kenan Öner’le bağlantılı Genel İdare Kurulu’nda ve Meclis Grubu’ndaki muhalif milletvekilleri oluşturmaktaydı. İşte 1948 yılının Şubat-Mart-Nisan aylarında oldukça çetin geçecek olan parti içi iktidar mücadelesi son iki grup arasında yaşanacaktır.

Şubat 1948’de DP Meclis İdare Kurulu’ndan muhalif isimler Hazım Bozca, Fikri Apaydın, Hakkı Gedik ve Osman Nuri Köni’nin istifasıyla parti içi çatışma fiili olarak başladı. Kenan Öner hemen istifalarla ilgisi olmadığını açıkladı. Ancak Emrullah Nutku eski Yargıtay üyesi Osman Nuri Köni’nin sık sık İstanbul’u ziyaret ederek Öner’le görüştüğünü ifade eder (Nutku 1979, 85). Yine Öner ve Bölükbaşı’nın, Osman Nuri Köni’nin partiden istifa mektubunu incelediği bilinmektedir (*Yeni Sabah*, 9 Mart 1948). Öner’in istifalarda rolünü güçlendiren başka bir faktör de bu istifaların doğrudan Köprülü’yü hedef almasıdır. Muhalifler istifalarla grup idare heyeti seçimlerini yenilemeyi ve böylece de Grup Başkan Vekili Köprülü’yü devirmeyi amaçlamaktaydı. Nitekim idare heyetinden istifaları görüşmek üzere toplanan Grup İdare Kurulu 4 Şubat 1948 tarihinde Meclis İdare Kurulu’nda çoğunluğun kaybolduğunu ileri sürerek kurulun yapılacak seçimlerle yeniden belirlenmesine karar verdi. Yapılan oylama sonucunda Celal Bayar yeniden Grup Başkanı Fuat Hulusi Demirelli ise Başkan Vekili seçildi. Köprülü ise sadece 1 oy alarak koltuğunu kaybetti (Goloğlu 2013, 293). Meclis Grup İdare Kurulu seçimleri üzerinden şu tespitler yapılabilir:

1-Parti içi muhalefetin güçlü olduğu Meclis Grubu Bayar ile Menderes-Köprülü hizbi ve Genel Başkan Bayar arasında bir ayırım yapmaktadır. Zira Bayar’ın Grup Başkanı seçildiği oylama sonunda Köprülü, Grup Başkan Vekilliği seçimlerinde hezimete uğradı.

2- Demokrat Parti’de iyice alevlenen parti içi iktidar mücadelesinde parti içi muhalefet ilk defa bu kadar büyük bir operasyona yeltenmekte ve açıkça partinin kurucularından birini doğrudan hedef almaktaydı.

Muhalif unsurların bu siyasal hamlesi karşısında Menderes-Köprülü hizbi hemen harekete geçerek Genel İdare Kurulunu topladı. Kurulda, Meclis Grubu İdare Heyeti’nden istifa etmeyen milletvekillerinin yerine de seçim yapıldığı gerekçesiyle seçimlerin tüzüğe aykırı olduğu tezini ileri sürerek iptal edilmesini istediler. Genel İdare Kurulunda yapılan 7 Şubat 1948 tarihli oylama sonucunda bu tez Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz ve Hasan Dinçer’in muhalif oylarına karşı 9 üyenin olumlu oyuyla kabul edilerek Grup İdare Kurulu seçimleri iptal edildi ve tüzüğe

aykırı bulunan seçimle grup başkanlığını kazanan Bayar bu görevinden istifa etti (*Tasvir*, 6 Şubat 1948; *Yeni Sabah*, 8 Şubat 1948). Böylece Genel İdare Kurulu ezici bir çoğunlukla tavrını Köprülü'den yana koyarken kuruldaki genç-idealist kanadın temsil ettiği parti içi muhalefet ilk defa görünür olmaya başlıyordu.

Şimdi Demokrat Parti'de cevabı merak edilen soru meclis grubunun bu mesajı ne kadar dikkate alacağı idi. Meclis Grubu yaptığı yeni idare heyeti seçimlerinde Celal Bayar'ı oy birliğiyle grup başkanlığına seçerken bir önceki seçimde 2. Başkanlığa seçilen Fuat Hulusi Demirelli'yi de yeniden bu göreve getirdi (*Tasvir*, 12 Şubat 1948). Seçimlerin sonucu açıldı, Meclis Grubu kararında direnmiş ve bir önceki idare heyeti seçiminin tekrarı sonuçlarla seçimi neticelendirmişti. Bu seçimlerden sonra parti adına yayınlanan bildiriye partideki ihtilafın "hukuki bir mütalaadan" ortaya çıktığı belirtilerek sükûnetin sağlandığına işaret ediliyordu Bu açıklamanın parti içindeki siyasal gerçeklikten uzak olduğu çok geçmeden ortaya çıktı. Keza Menderes-Köprülü hizbi partide Genel Başkan Bayar dahil herkese karşı isyan anlamı taşıyan bir hamleyle İzmir'e giderek parti içi muhalefete karşı yoğun kara propagandaya başladı (Aydın 2014, 280).

Bu gelişmeler karşısında Bayar'ın önünde iki seçenek görünmekteydi. İlki Ankara'da kalarak Meclis Grubu'nun yanında yer almak diğeri İzmir'de Menderes-Köprülü hizbine katılmaktı. Bayar bu noktada kısa bir tereddütten sonra Menderes Köprülü hizbine katıldı. İzmir'e giden Bayar, Grup Başkanlığından ikinci defa istifa etti. Yaptığı açıklamada ise partisinin bu durumdan "daha güçlenmiş ve şuurlanmış olarak çıkacağını, bazı kimseler tarafından yapılmış olan isnatların tesirlerini ortadan kaldıracak bir hal sureti bulmak ve genel başkanlığı daha iyi yapabilmek" amacıyla grup başkanlığından istifa ettiğini belirtti (*Tasvir*, 27 Şubat 1948; *Kudret* 28 Şubat 1948).

Menderes-Köprülü hizbi Celal Bayar'ı da yanlarına aldıktan sonra partiden yoğun ihraçlara giriştiler. Bunun için partinin merkez teşkilatında en önemli karar organları Genel İdare Kurulu ve Merkez Haysiyet Divanı'nın bu hizbin kontrolünde olması ihraçları en azından şekilsel anlamda hukuki bir çerçeveye oturtmalarını sağladı. Önce Genel İdare Kurulu tarafından Haysiyet Divanına verilen Mithat Sakaroğlu, Necati Erdem, Sadık Aldoğan, Ahmet Kemal Silivri ve Osman Nuri Köni parti disiplinine aykırı hareket ettikleri gerekçesiyle partiden ihraç edildi (*Akşam*, 11 Mart 1948).

İhraçlar üzerine muhalif unsurlar merkez yönetimine karşı topyekün saldırıya geçti. Önce parti içi muhalefetin Genel İdare Kurulu'ndaki hizbini oluşturan Emin Sazak, Enis Akeygen, Yusuf Kemal Tengirşenk, Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç ve Hasan Dinçer, kendileri dışındaki Genel Kurul üyelerinin partide sevgi-saygıyı ve ahlaklı siyaseti yok edecek politikalara yöneldiği suçlamalarında bulunarak istifa ettiler (*Cumhuriyet*, 11 Mart 1948; *Yeni Sabah*, 11 Mart 1948). Muhalifler, Genel İdare kurulundaki istifalardan bir gün sonra ise güçlü oldukları Meclis Grubunu harekete geçirdiler ve 11 Mart'ta yapılan seçimde daha önce Celal Bayar'ın istifasıyla boşalan Grup Başkanlığına Fuat Hulusi Demirelli'yi, Grup Başkan Vekilliğine de Ahmet Tahtakılıç'ı seçtirdiler. Parti Meclis Grubu bununla da yetinmeyerek yayınladığı bildiriye partiden çıkarılan milletvekillerinin parti tüzüğüne aykırı bir şekilde çıkarıldıklarını açıkladı (*Cumhuriyet*, 12 Mart 1948; *Kudret*, 12 Mart 1948; *Akşam* 12 Mart 1948).

Son olarak parti içi muhalefetin parti merkezine saldırısının basın boyutunun vurgulanması gerekir. Muhalefet yılları boyunca kuruculara karşı parti içi muhalif unsurların sesi olan *Yeni Sabah* ve *Kudret* gazeteleri de parti içi iktidar savaşında rollerine çatışmanın kızıştığı 1948 Martında da devam ediyordu. *Yeni Sabah*'taki şu ifadeler Kenan Öner'in yukarıda bir bölümüne yer verdiğimiz istifa mektubundan alınmış gibidir:

Gayemiz ne bir ihtilal nede bir şiddet politikasıdır. Yegâne emelimiz DP'yi ilham

direktifi Çankaya'dan alan kimselerin elinden kurtarmaktır. DP kurucuların himmetiyle iskelet haline getirilmek CHP'nin oyununa maske edilmek isteniyor. Haysiyet divanının İhraç kararları partiyi yıkacak mahiyettedir. Parti içinde de korkunç bir tedhiş başlamıştır...(Yeni Sabah 14 Mart 1948).

Yeni Sabah yazarı Cemalettin Ardıçoğlu da kurucuların haklı olduklarını ispatlamaları için büyük kongreyi toplamaları ve kararlarını kongreye kabul ettirmeleri gerektiğini savunuyordu (Ardıçoğlu 1948, 1). Kudret gazetesi ise Genel İdare Kurulunu Osmanlı Ayan Meclisine benzererek karalanmaktaydı (*Kudret*, 17 Haziran 1949).

Parti içi iktidarları ilk defa bu kadar büyük bir tehditle karşı karşıya olan kurucular, en zor günlerini yaşamaktaydılar. Parti içi muhalefet ilk defa bu kadar eş güdüm halinde hareket etmekteydi, Genel İdare Kurulu'nun muhalif üyeleri, meclis grubu ve parti içi muhalefetin yayın organları tarafından kuşatılmışlardı. Bu baskılara karşı kurucular üçayaklı bir strateji geliştirdi. Öncelikle Genel İdare Kurulu ve Merkez Haysiyet Divanı kanalıyla ihraç ve gözdağı politikalarına devam ettiler. Merkez Haysiyet Divanı önce 4 Şubat 1948 tarihli meclis grup toplantısında Köprülü'yü sert şekilde eleştiren Hazım Bozca'yı partiden ihraç etti. Daha sonra 25 Mart 1948'de toplanan Haysiyet Divanı, R. Şevket İnce, İhsan Şerif Özgen, Eyüp Sabri Hayiroğlu, Kemal Özçoban, Enis Behiç Koryürek, Ahmet Veziroğlu, ve Sacit Başak'ın katılımıyla toplanarak 10 Mart'ta Genel İdare Kurulu'ndan istifa eden Emin Sazak, Hasan Dinçer, Ahmet Oğuz, Enis Akaygen, Ahmet Tahtakılıç, Y. Kemal Tengirşenk'i partiden ihraç etti (*Kudret*, 14 Mart 1948; *Cumhuriyet*, 25 Mart 1948).

Haysiyet Divanı partiden ihraçlarla ilgili şu gerekçeleri ileri sürmekteydi:

“Partimiz mensupları arasındaki uhuvvet ve dayanışmayı ihlal ve tahrip her gün biraz daha muvaffakiyet yolunda ilerleyip millet göğsüne kök salarak yükselmekte bulunan partimizin manevi şahsiyetini tahkir kastıyla
 1- Partililerimiz arasında sevgi ve saygı bulunmadığını
 2-Tenkid hakkını tamamen ortadan kaldıracak mahiyette bir ekseriyet tahakkümü bulunduğunu
 3- Aramızda doğruluk ve ahlak prensiplerine dayanan milli bir halk hâkimiyeti imkânı bırakılmadığını
 4-Millet ve tarih önünde mesul olmaktan çekindiklerini söyleyerek 10.03.1948 tarihinde genel başkanlığa verdikleri bir istifa name ile GİK üyeliğinden ayrıldıklarını bildiren, Partimizi yıkmak amacıyla genel kurula sunmazdan evvel gazeteler vasıtasıyla umum efkâra duyurmuşlardır. İddialarında hiçbir delil ve vaka yoktur (Yeni Sabah, 25 Mart 1948).

Bununla da yetinmeyen Merkez Haysiyet Divanı daha sonrada ihraç edilen 6 milletvekilinin, partinin kurucularını, İdare Kurulunun diğer üyelerini ve partiyi “*Türk milleti için kutsal kabul edilen demokrasi idealleri*” karşısında zan altında bırakmak ve gösterişli bir eda ile hep birlikte istifa etmek suçlamalarını yöneltti (*Yeni Sabah*, 8 Nisan 1948).

Kurucular stratejilerinin ikinci ayağında ise parti kadrolarına parti merkez yönetiminin güçlü olduğu ve sarsılmadığı mesajını verecek uygulamalara yöneldi. İstifalardan hemen sonra yayınlanan bildiride yer alan şu ifadeler bu duruma işaret eder:

“Bir zamandan beri sistemli ve maksatlı bir şekilde hareket eden Genel İdare Kurulunun 6 üyesi Haysiyet Divanının 5 milletvekili hakkında verdiği kararlardan sonra Genel İdare Kurulu üyeliğinden İstifa etmişlerdir. Kurul yedek üyeleri göreve çağırıştır ve görevinin başındadır” (*Kudret*, 11 Mart 1948).

Stratejinin son ayağında ise parti merkezinde şiddetlenen iktidar çatışmasının yerel teşkilatları etkilemesinin önüne geçilmeye çalışıldı. Bu amaçla da çeşitli tamimler yayınlanarak teşkilatlar uyarıldı. Bu bildirilerden birinde şu ifadeler yer veriliyordu: “*Bu nümayişçi toptan istifa, partinin çözüldüğü intibainı uyandırmak için yapılmıştır... Grup tebliğini çıkaranlar bu yolda giderlerse partimizi temsil vasfını kaybedeceklerini açıklamak lazımdır...*” (Cumhuriyet, 14 Mart 1948). Başka bir tamimde ise yerel teşkilatlardaki Kenan Önericilerin titizlikle incelenerek parti teşkilatlarından uzaklaştırılmalarını istiyordu (Tasvir, 16 Mart 1948).

Parti içinde yoğun çatışma ve ihraçlarla geçen süreç sonunda siyasi çevrelerde merak edilen konu kış tatilini bitirip 12 Nisan 1948 tarihinde çalışmalarına başlayacak TBMM’de partiden ihraç edilen milletvekillerinin tavrının ne yönde olacağıydı. TBMM’nin ilk toplantı günü ihraç edilen milletvekillerinin Demokrat Parti sıralarına oturmasıyla hemen küçük çaplı bir kriz yaşandı. Bu hareketleriyle ihraç edilen vekiller, Haysiyet Divanı kararlarını tanımadıkları mesajını vermek istemekteydiler. Ancak bu yaklaşım fazla uzun sürmedi ve 20 Nisan 1948 tarihli toplantısıyla Meclis Grubu, Haysiyet Divanı’nın ihraç kararlarının tüzüğe uygun olduğunu kabul etti ve partiden ihraç edilen Başkan Vekili Ahmet Tahtakılıç yerine Eskişehir Milletvekili Abidin Potoğlu’nu; Grup İdare Amirliği üyeliklerine de Kayseri Milletvekili Kâmil Güntaş ve Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu’nu getirdi (Akşam, 12 Nisan 1948; Yeni Sabah, 21 Nisan 1948). Bu seçimlere rağmen Demokrat Parti’de sular pek durulacağı benzermiyordu. Zira Meclis Grubu’nda parti içi muhalefet yanlısı 16 milletvekili seçimleri protesto amacıyla grubu terk etti. Asıl büyük karşı çıkış Afyon Milletvekili Şahin Laçın’ın meclis grubuna verdiği önergeyle ortaya çıktı. Önergede Köprülü’nün meclis başkan vekilliğine seçilmemesi dolayısıyla kimlerin takibata uğradığı, Bayar’ın Meclis Grup Başkanlığı’ndan neden ayrıldığı, Fuat Hulusi Demirelli’nin Grup Başkanlığı’ndan neden alındığı sorularına cevap verilmesi isteniyor ve Ege’de yaptıkları konuşmalarda grubu tahkir eden kurucular hakkında karar alınması, talep ediliyordu (Müstakil Demokratlar Grubu (MDG) 1949, 50). Meclis Grubu’nda Laçın’ın önergesinin görüşülmesi reddedildi. Bunun üzerine önerge lehinde oy veren 13 milletvekili “büyük kongre toplanıncaya kadar gruba devam etmemeyi tensip etmiş bulunuyoruz” şeklinde bir açıklama yaparak Meclis Grubu’nu terk etti ve büyük kongrenin hemen toplanmasını talep etti (MDG 1949, 67-68-69). Daha sonra da 10 Mayıs’ta Müstakil Demokratlar Grubu’nu kurdular. Bu milletvekilleri ve seçim bölgeleri şöyledir: Ahmet Tahtakılıç (Kütahya), Ahmet Oğuz (Eskişehir), Ahmet Ali Çınar (Burdur), Mehmet Aşkar, Şahin Laçın, Hazım Bozca, Hasan Dinçer (Afyon), Rıza Kırseven, Behçet Gökçen (Çanakkale), Mithat Sakaroğlu, Necati Erdem (Muğla), Haydar Arslan (İçel), Ahmet Kemal Silivrili (İstanbul), Fethi Erimçağ (Edirne) (MDG 1949, 67-68-69).

Müstakil Demokratlar Grubu, beklendiği gibi CHP’nin büyük hoşgörüsüyle karşılandı ve Meclis’te hemen kendilerine bir yer tahsis edildi (Cumhuriyet, 11 Mayıs 1948; Yeni Sabah, 11 Mayıs 1948). Grup adına yapılan açıklamada başkanlarının olmayacağı, sekreterliklerini Ahmet Tahtakılıç, Hazım Bozca ve Hasan Dinçer’in yapacağı, gerçek Demokrat Parti’yi kendilerinin temsil ettiği Büyük Kongre’de Demokrat Parti’nin düşürüldüğü acıklı durumu ortaya koymak istedikleri düşüncelerine yer verildi (Eroğul 67-68). Çalışmalarını 20-25 Haziran 1949 tarihinde yapılan Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresine kadar sürdürdüler. Bu süreçte parti içi muhalefetin bildik iddialarını tekrarlayarak parti merkez yönetimini ele geçirmeye çalıştılar. Büyük kongrenin partiden ihraçları onaylaması üzerine de bu milletvekillerinin önemli bir kısmı Millet Partisi’nde toplandılar. Böylece Ocak 1948’de Kenan Öner’in partiden istifasından Mayıs 1948’e kadar geçen yaklaşık 4 aylık sürede Demokrat Parti 6’sı aynı zamanda Genel İdare Kurulu üyesi olmak üzere Meclis Grubu’nun 1/3’ünden fazlasını kaybederek parçalandı.

Sonuç

Demokrat Parti'nin kuruluş bünyesi farklı ideolojik yönelimden, sınıftan ve meşrepten geniş bir kitleyi barındırmaktaydı. Muhalefet dönemini işaret eden 1946-1950 yılları arasında farklılaşmalar partinin kuruluşundan yaklaşık 7 ay sonra yapılan 21 Temmuz 1946 genel seçimleriyle beraber oluşmaya başladı ve 1948 yılının ilk 4 ayında yaşanan yoğun çatışma süreci sonunda parti parçalandı. Demokrat Parti'de iktidar savaşının taraflarını Menderes-Köprülü hizbi ve Öner hizbi oluşturmaktaydı. Bu iki grup arasındaki mücadele siyasal ya da ideolojik bir ayrılıktan ileri gelmemekteydi. Partinin muhalefet yöntemine dair bir çatışma söz konusuydu. Öner hizbi kurucuların çekirdeğini oluşturduğu parti merkez yönetiminin iktidar partisi CHP'ye karşı muhalefetlerini fazla ılımlı bulmakta ve daha radikal dil geliştirilmesi gerektiğini öne sürmekteydiler. Bu bağlamda Öner Grubunun muhalefeti, ideolojik bir temele dayanmadığı, siyasal bir proje önermediği ve hukuk sınırlarını zorlayan bir yöntemi önerdiği için "karşıtlık" olarak tanımlanabilir. Menderes-Köprülü hizbinin yaklaşımı ise iktidar partisiyle siyasal rekabeti demokratik ilkeler doğrultusunda götürmeyi amaçladığı için "muhalefet" kavramıyla ifade edilebilir.

Bu çatışmada Menderes-Köprülü hizbine siyasal üstünlük sağlayan en önemli faktör parti yönetiminin karar organları olan Genel İdare Kurulu ve Merkez Haysiyet Divanındaki hâkimiyetleridir. Bu iki kurul vasıtasıyla partiden ihraçları kolaylıkla yapabildikleri için parti içindeki kontrolü hiçbir zaman kaybetmemişlerdir. Parti içi muhalefet ise siyasal hamlelerini daha çok güçlü olduğu Meclis Grubu üzerinden yapmıştır. Kritik zamanlarda Genel İdare Kurulu ve Meclis Grubundaki üyelerinin istifası ya da parti disiplinini hiçe sayan çıkışlarıyla parti merkez yönetimini zor durumda bıraksalar da disiplin araçlarını kullanan parti kuruluşlarındaki zayıflıkları sebebiyle parti içi iktidar savaşını kaybetmişlerdir. Bu süreçte parti içi muhalefetin iki kritik hatasının altı çizilmelidir. Birincisi maaş zamları konusunda irrasyonel politika izlemiş olmalarıdır. II. Dünya Savaşı'nın etkisinin halen sürdüğü bir konjonktürde milletvekili maaşlarına yapılan zammın partiye iade edilmemesi büyük bir siyasal hata olmuştur. Radikal kanadın önde gelen isimlerinin maaş zamlarının iade etmemesini başarıyla politik bir araca dönüştüren parti merkez yönetimi bunu partiden ihraçların meşruiyetini sağlayan unsurlardan biri olarak kullanmıştır. İkincisi parti içi muhalefetin Demokrat Parti kitleleri konusundaki yanlış öngörüleridir. Muhaliflerin lider kadrosu sert polemiklerle Demokrat Parti kurucularını iktidar partisiyle özdeşleştirerek parti kitlelerini kazanacaklarını düşünmüşlerdir. Ancak 1948 yılının ilk aylarında CHP'nin halen devletle iç içe geçen bir yapı olduğunu göz ardı etmeyen Demokrat Parti tabanı siyasal realiteden yoksun bu söylemlere iltifat etmemiştir. Dolayısıyla da parti merkezindeki iktidar çatışması yerel teşkilatlarda ciddi dalgalanmalara yol açmamıştır. Başka bir ifadeyle parti içi iktidarı ele geçirmek isteyen parti içi muhalefetin bu amacına ulaşmak için araç olarak kullanmayı düşündüğü Demokrat Parti kurucularını iktidarla özdeşleştirme siyaseti başarısız olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahmad F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. Çev. A. Fethi, Hil Yayın, İstanbul 2010.
- Ağaoğlu S. (1972). *Demokrat Partinin Doğuş ve yükseliş Sebepleri Bir Soru*. Baha Matbaası, İstanbul 1972.
- Ağaoğlu S. (2011a). *Arkadaşım Menderes*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.
- Ağaoğlu S. (2011b). *Aşına Yüzler*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.
- Ağaoğlu S. (2013). *Siyasi Günlük: Demokrat Partinin Kuruluşu*. Yay.haz. C. Koçak, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Akbaş R. (2008). *Mareşal Fevzi Çakmak*. Ötüken Neşriyat, İstanbul 2008.
- Akşam* (1948, Mart 11). “Yeni Parti İçin Henüz Teşebbüs Yok”.
- Akşam* (1948, Nisan 12). “BMM Bu Gün Açılıyor”.
- Akşam* (1948, Şubat 2). “Maaş Zamları”.
- Alçora E. (2015). *Türkiye’de Siyasal Parti Propagandası (1946-1960)*. Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul 2015.
- Ardıçoğlu N. (1948 Mart 3). “Kurucular Bizce Ne Vakit Haklı Olurlar”. *Yeni Sabah*, s.1.
- Artvinli F. (2007). *Osman Bölükbaşı Seraba Harcanmış Bir Ömür*. Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.
- Aydın A. (2014). “Demokrat Partinin Kuruluşunun İlk Yıllarında Parti İçinde Meydana Gelen Hizipleşme ve Müstakil Demokratlar Grubu”. *Tarih Okulu Dergisi XIX* (2014) 269-288.
- Baban C. (2009). *Politika Galerisi*. Timaş Yayınları, İstanbul 2009.
- Bölükbaşı, O. (1949). *Suikast İftirasının İcyüzü ve Celal Bayar*. Ankara 1949.
- Cumhuriyet* (1948, Mart 11). “Genel İdare Kurulunun 6 Üyesi Kuruldan Çekildiler”.
- Cumhuriyet* (1948, Mart 14). “Demokrat Parti Buhranın İcyüzünü Açıkladı”.
- Cumhuriyet* (1948, Mart 25). “Altı Milletvekili Daha DP’den Çıkarıldı”.
- Cumhuriyet* (1948, Mayıs 11). “Mecliste Müstakil Demokratlar Grubu”.
- Cumhuriyet* (1948, Ocak 20). “Milletvekili Aylıklarının Artırılması ve D.P”.
- Cumhuriyet* (1948, Şubat 12). “Kenan Öner’in İstifanname Sureti Basına Verildi”.
- Cumhuriyet* (1948, Şubat 15). “Zamları Vermeyen D.P. Milletvekilleri”.
- Cumhuriyet* (1948, Şubat 16). “Ödenek Zamları DP’de Yeniden Mesele Oldu”.
- Cumhuriyet* (1948, Temmuz 11). “Demokrat Partinin Dün Neşrettiği Beyanname”.
- Çaylak A. (2007) “1946-50 Arası Dönemde Müfrit Muhafazakar Demokratlar ve Türk Demokrasisinin Almış Olduğu Biçim”. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 62/1 (2007) 18-42.
- Çaylak A. (2010). *İktidar Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye’nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Hareketi*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2010.
- Emeç R. S. (1948 Şubat 19). “Demokrat Partinin Mebusları Üzerindeki Hakkı Büyüktür”. *Son Posta* 1.
- Eroğul C. (2013). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Yordam Kitap, İstanbul 2013.
- Goloğlu M. (2013). *Demokrasiye Geçiş*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.
- Hanioğlu Ş. (2014 Nisan 6). “Muhalefet Karşıtlığa Dönüşürse”, *Sabah* 6.
- Hepner M. (2011). *Türkiye’nin Siyasal Hayatı*. Doğan Kitap, İstanbul 2011.
- Kudret* (1948, Haziran 17). “Demokrat Parti Genel İdare Kurulu Meşru Değildir”.
- Kudret* (1948, Mart 11). “Genel İdare Kurulundan 6 Üye İstifa Etti”.
- Kudret* (1948, Mart 12). D. Partide Cerayan Eden Yeni Olaylar”.
- Kudret* (1948, Mart 14). “Diğer İhraç Edilenler Hakkındaki Gerekçeler”.
- Kudret* (1948, Mart 9). “Kenan öner”.
- Kudret* (1948, Mayıs 25). “Bayar Cami Baykurt’a Liderlik Teklif Etmiş”.
- Kudret* (1948, Ocak 8). “Mareşal Zammı Verem Cemiyetine Bıraktı”.

- Kudret* (1948, Ocak 9). “K. Önerin istifası hakkındaki yorum”.
- Mardin Ş. (2013). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*. İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Müstakil Demokratlar Grubu: Demokrat Parti Kurucuları Bu Davanın Adamı Değildirler*, Ankara 1949.
- Nutku E. (1979). *Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politika’da Yitirdiğim Yıllar 1946-1948*. Fakülteler Matbaası, İstanbul 1979.
- Öner K. (1948). *Siyasi Hatıralarım ve Bizde Demokrasi*. Osmanbey Matbaası, İstanbul 1948.
- Saçlıoğlu N. (1990). *Bir Özgürlük Savaşçısı Sadık Aldoğan*.
- Tahtakılıç A. (1989). *Dönüşü Olmayan Yol*. Akademi Matbaası, Ankara 1989.
- Tanin* (1947, Şubat 5). “Ortaya çıkan hakikatler karşısında: Cami Baykut ile Zekeriya Sertel’in Mareşal Fevzi Çakmak’a Yazdıkları Mektup ve Mareşalin Kabul Tarzı IV”.
- Tanin* (1947, Şubat 6). “Ortaya Çıkan Hakikatler Karşısında Mareşal Fevzi Çakmak Nezdinde Verilen Karar V”.
- Tanrıöver H. S. (1948, Nisan 4). “Demokrat Parti”. *Tasvir* 1-4.
- Tasvir* (1948, Ocak 7). “Profesör Kenan Öner Ne Sebep İstifa Etti? 07.01.1948.
- Tasvir* (1948, Şubat 15). “D.Parti Milletvekillerinin Ödenek Ve Yolluk Farkları”.
- Tasvir* (1948, Şubat 2). “D.P. deki İhtilaf halledildi”.
- Tasvir* (1948, Şubat 27). “Celal Bayar Parti Grubu Başkanlığından İstifa Etti”.
- Tasvir* (1948, Şubat 6). “Demokrat Parti Meclis Grubu İle Genel İdare Kurulu Arasında İhtilaf Çıktı”.
- Tinal M. (2000). “Türkiye’de Bir Sivil Toplum Örgütü: İnsan Hakları Derneği(1946)”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 3/10 (2000) 117-121.
- Ulus* (1946, 11 Mayıs) “İnönü’nün Tarihi Söylevi”.
- Ulus* (1946, Temmuz 3). “İç İşleri bakanlığı seçim tarihini Dün Kesin Olarak Açıkladı”.
- Yeni Sabah* (1948, Haziran 14). “Basın Hürriyetinin Münakaşaları”.
- Yeni Sabah* (1948, Mart 11). “Genel İdare Kurulundan 6 Üye Derhal İstifa Etti”.
- Yeni Sabah* (1948, Mart 25). “D.P 6 kurban daha Verdi”.
- Yeni Sabah* (1948, Mayıs 11). “DP’den Ayrılan Milletvekillerinin Durumu”.
- Yeni Sabah* (1948, Nisan 21). “DP Meclis Grubu Dün Toplandı”.
- Yeni Sabah* (1948, Nisan 8). “DP’den Son Olarak Çıkarılan Mebuslar”.
- Yeni Sabah* (1948, Ocak 29). “Kenan Önerin Bayar’a Cevabı”.
- Yeni Sabah* (1948, Ocak 8). “Kenan Öner’in İstifası”.
- Yeni Sabah* (1948, Şubat 12). “Buhranın Hakiki Saikleri”.
- Yeni Sabah* (1948, Şubat 19). “İnönü Beyannamesi ve Demokratlar”.
- Yeni Sabah* (1948, Şubat 2). “Kenan Öner’in İstifa Mektubu Açıklandı” .
- Yeni Sabah* (1948, Şubat 26). “Ahmet Kemal Silivrili ’den Sonra Bir DP Milletvekili Daha İtham Ediyor”.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

- BCA, 30.10/65.406.16, 4. (7 Ocak 1947).
- BCA, 30.10/79.524.18, 2. (4 Haziran 1945).
- BCA, 030.10/65.406.1.1. (23 Temmuz 1947).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi(TBMMTD)
- TBMMTD, Devre 8, Cilt 8, Birleşim 20, s.160. (12 Aralık 1947).